

De migratie van Belgen

Internationale dag van de migrant 2009

*Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding,
i.s.m. de Groupe d'étude de Démographie Appliquée (GéDAP - UCL)*

1. Inleiding

In haar boek *Belgische Emigranten* heeft Anne Morelli het over de Belgische geschiedenis als een aaneenschakeling van migratiestromen, met een sterke emigratie van Belgische onderdanen. De ULB-historica noemt die emigratie terecht een vergeten bladzijde van onze geschiedenis (Morelli, 1999).

In de periode voor de Tweede Wereldoorlog besloten Belgen om verschillende redenen het land te verlaten. Ze hadden religieuze, politieke of economische drijfveren of ontvluchtten een of andere oorlog. Ze trokken naar Canada, de Verenigde Staten, Rusland, Afrika of buurlanden als Frankrijk. Het is interessant om vast te stellen dat de Belgische emigranten voor 1918 met een hele reeks vooroordelen af te rekenen kregen zoals “ze pikken onze banen in’ of “ze integreren zich niet in de samenleving” (Morelli, 1999). De Belgen die er om de meest uiteenlopende redenen voor kozen uit te wijken, kregen in hun land van bestemming dus te maken met gelijkaardige vooroordelen als vreemdelingen vandaag in ons land. De bepalende factoren voor de mobiliteit van de Belgen zijn in de loop van de jaren dan wel sterk veranderd, toch is het niet onbelangrijk te herinneren aan de moeilijkheden waarmee sommige van onze voorouders in het buitenland te kampen hadden.

Internationale mobiliteit is voor de Belgische bevolking dus allerminst een nieuw gegeven. In navolging van de studies onder leiding van Anne Morelli werd uitgebreid kwalitatief onderzoek verricht naar de migratiebewegingen van Belgen in het verleden. Doel van dit verslag, is een overzicht te bieden van de beschikbare statistische gegevens over de migratie van Belgen en die in een demografische studie te beschrijven. De oudste gegevens waarover we beschikken, dateren van kort na de Eerste Wereldoorlog. Voor de internationale mobiliteit van de Belgen in de periode daarvoor verwijzen we naar de studies die reeds over dit onderwerp zijn verschenen (Morelli, 1999 enz.).

De statistische analyses in dit verslag hebben onder meer betrekking op de evolutie van de migratie en haar reikwijdte in de loop van de 20e eeuw. Verder gaan we nader in op de demografische kenmerken en de vertrekplaatsen van de Belgische emigranten. Voor zover de statistieken dit toelaten, trachten we tot slot na te gaan naar welke landen de Belgen emigreren en waar ze verblijven.

2. De internationale mobiliteit en de stijgende emigratie van Belgen

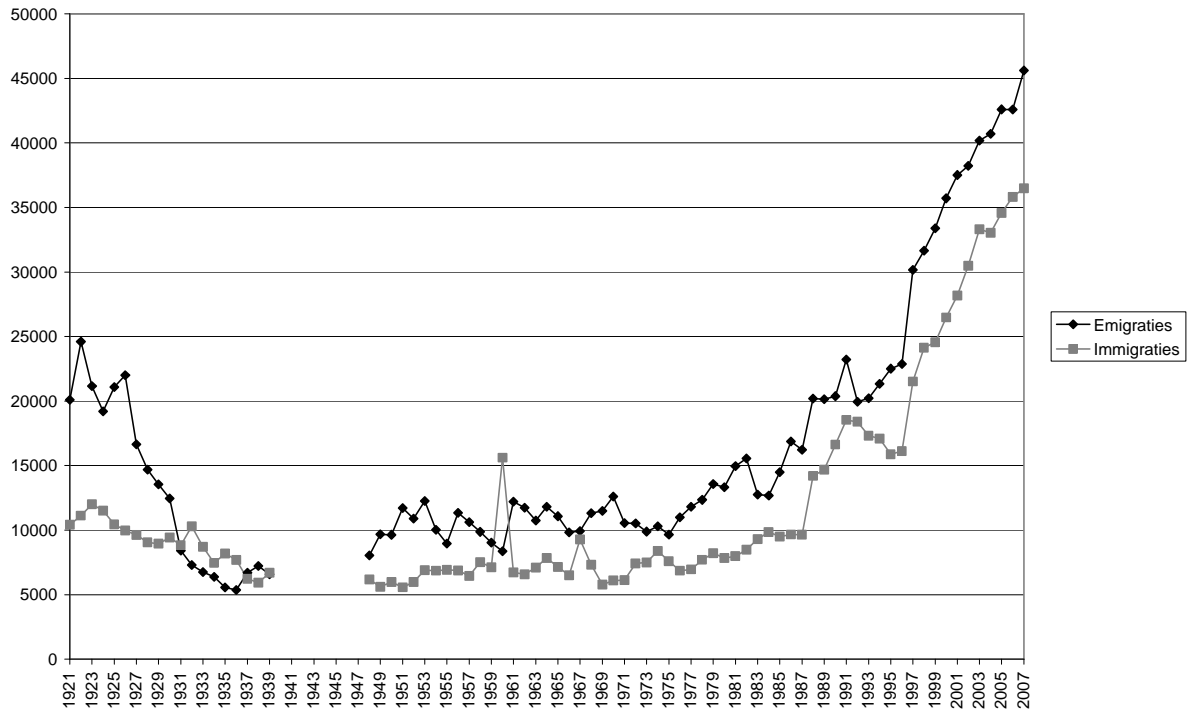
Hoewel de migratiebewegingen van Belgen en vreemdelingen qua omvang niet rechtstreeks vergelijkbaar zijn, mogen we ze niet volledig los van elkaar zien. Enerzijds wijst zowel de toenemende migratie van Belgen als de stijgende instroom van vreemdelingen op een hogere internationale mobiliteit, met een steeds grotere impact op de Belgische samenleving. Anderzijds ontstaan beide internationale migratiestromen - de migratie van Belgen en die van vreemdelingen - uit hetzelfde proces: de mondialisering.

Alle aandacht gaat naar de instroom van vreemdelingen, terwijl de migratiebewegingen van Belgen die het land verlaten of naar België terugkeren, niet bepaald te verwaarlozen zijn (afb. 1). Al in de eerste helft van de jaren 1920 verlieten tussen de 20 en de 25.000 Belgen het land; 10 à 12.000 Belgische emigranten besloten om naar het thuisland terug te keren. De crisis van 1929 deed de migratiestroom en met name de emigratie van Belgen afnemen.

Na de Tweede Wereldoorlog bereikte de migratie weer haar niveau van voor de oorlog, om licht te stijgen tot midden jaren 1970. Sindsdien is de internationale mobiliteit van Belgen blijven toenemen. In 2007 verlieten 45.615 Belgen het land en keerden er 36.484 uit het buitenland terug. Belgen waren in dat jaar goed voor ongeveer 25% van de geregistreerde immigraties en 50% van de emigraties (afb. 2).

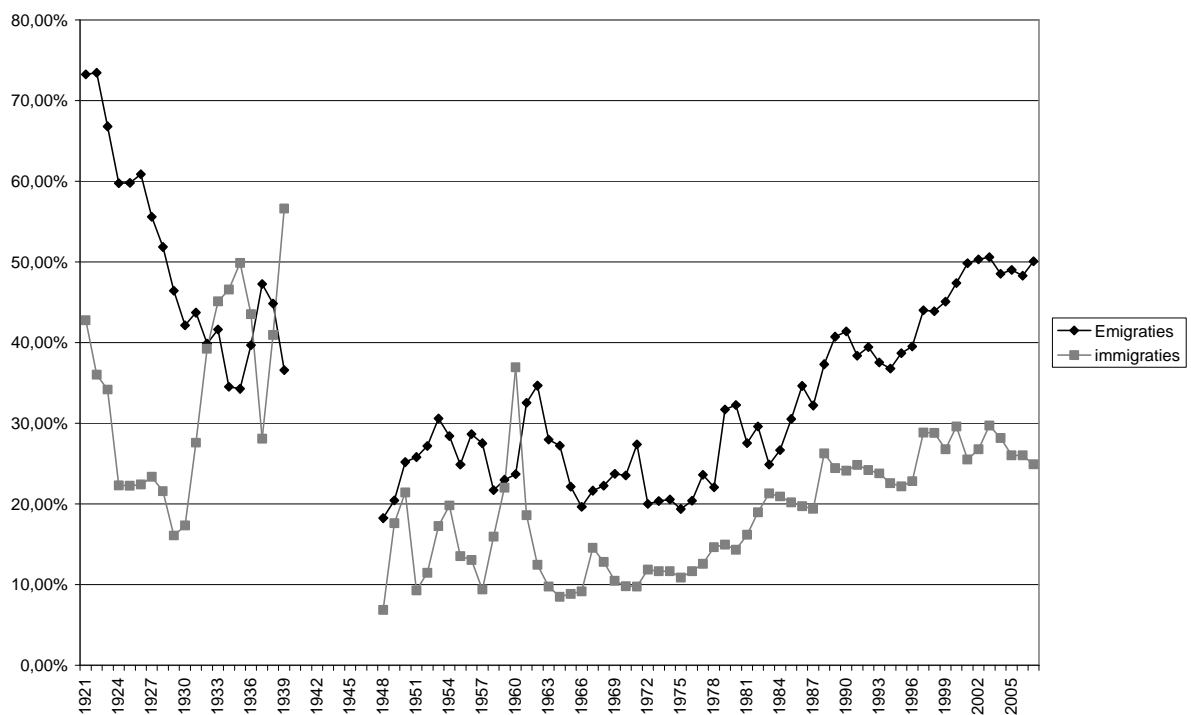
Over het geheel genomen is België vandaag dan wel vooral een immigratieland, toch zijn de Belgen zelf veeleer geneigd het land te verlaten. Dit negatieve migratiesaldo is niet nieuw. Men durft wel eens te vergeten dat België tot de 19e eeuw in de eerste plaats een emigratieland was (Morelli, 1999). Dat vooral de evolutie van de buitenlandse immigratie, die zo kenmerkend is voor de 20e eeuw, op belangstelling kan rekenen, betekent nog niet dat de emigratie van de Belgen is stilgevallen. Integendeel, vanaf de Eerste Wereldoorlog lag het aantal uitwijkende Belgen altijd hoger dan het aantal terugkerende Belgen (Dufasne, 1943; Wattelar, 1988). Er zijn evenwel twee uitzonderingen: met de crisis begin jaren 1930 waren er meer Belgen die terugkeerden dan dat er vertrokken en in de loop van het jaar 1960 keerden bijna 16.000 Belgen terug als gevolg van de onafhankelijkheid van Congo. Op enkele uitzonderlijke crisisperiodes na, is de emigratie van Belgen dus een constante gebleven, tot de tweede helft van de jaren 1970. Sindsdien is de Belgische emigratiestroom alleen maar in omvang toegenomen.

Afbeelding 1. Evolutie van de immigratie en emigratie van België, 1921-2007¹

Bron: RR - AD SEI

Afbeelding 2. Aandeel van de Belgen in de internationale immigratie en emigratie met een impact op België, 1921-2007

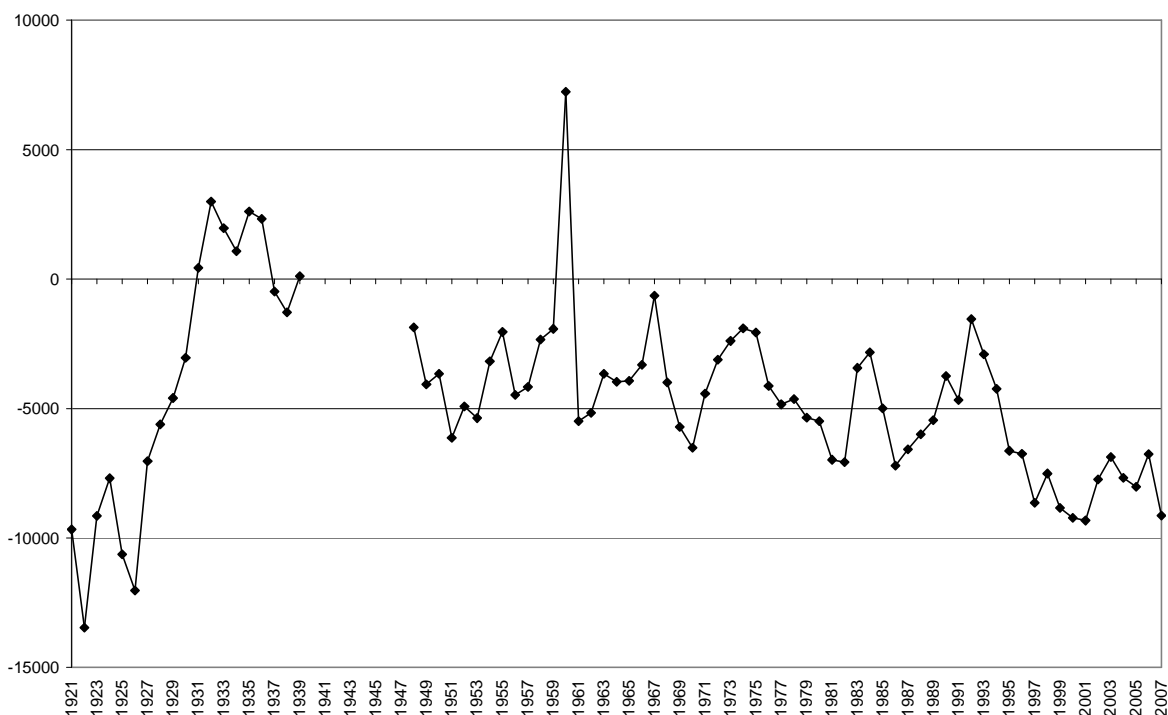
Bron : RR - AD SEI

¹ Het vertrekcijfer (emigratie) is afgeleid uit de aangegeven vertrekken en de ambtelijke schrappingen. Personen die eerst geschrapt waren maar die nadien opnieuw werden ingeschreven, worden tot de instroom gerekend (immigratie).

Het feit dat er meer Belgen zijn die het land verlaten dan dat er terugkeren, levert een negatief migratiesaldo op, een situatie die zich voortzet sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. Zoals hierboven vermeld, zijn er twee uitzonderingen. Als gevolg van de crisis van 1929 viel het aantal vertrekken sterk terug en daalde ook het aantal terugkerende Belgen, zij het in mindere mate. Tussen 1931 en 1936 leverde dit een positief migratiesaldo op. Verder deed de onafhankelijkheid van Congo in 1960 heel wat Belgen terugkeren, wat een positief migratiesaldo opleverde van ongeveer 7.200 Belgen.

In de eerste helft van de jaren 1920 werd een negatief migratiesaldo opgetekend van 8 tot 12.000 Belgen. Na de oorlog maakte dit migratiesaldo verschillende ontwikkelingen door, maar de algemene trend was dalend. Het saldo zou echter nooit meer zo sterk dalen als in de jaren 1920. Gedurende een groot stuk van de 20e eeuw deed de evolutie van het migratiesaldo het aantal inwoners van Belgische nationaliteit in ons land dalen. Het is nog de vraag hoe sterk deze component van de bevolkingsevolutie (het migratiesaldo) de Belgische bevolking in ons land heeft doen dalen.

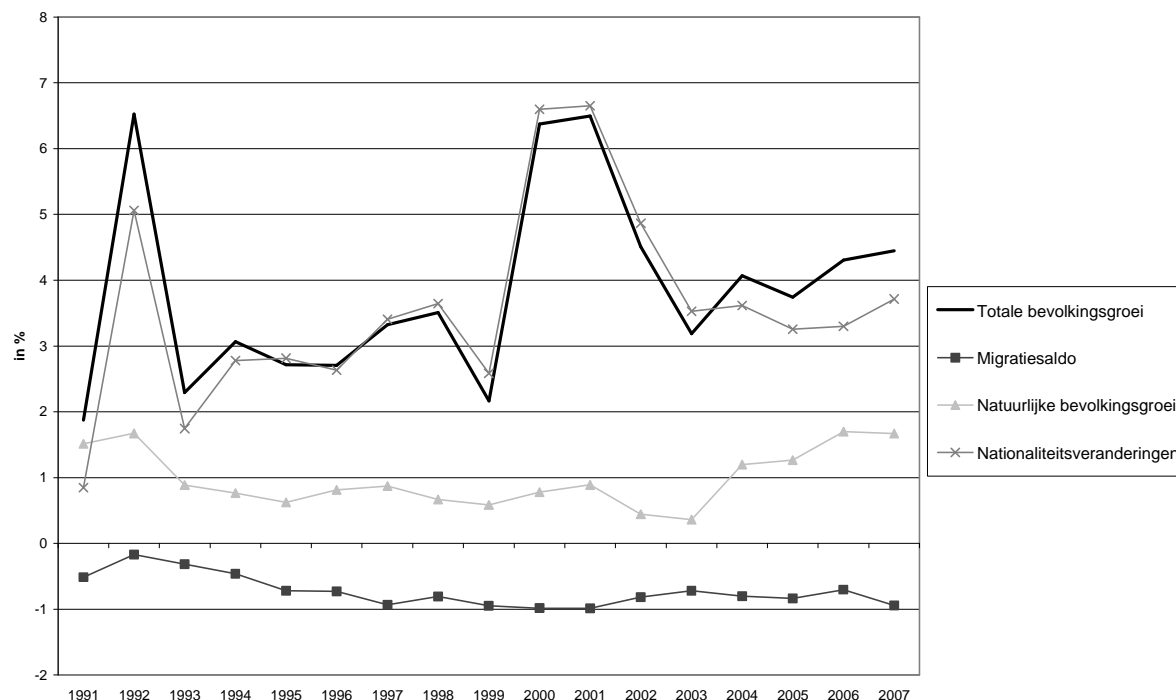
Afbeelding 3. Evolutie van het migratiesaldo van Belgen, 1948-2007

Om te achterhalen in welke mate de migratiestromen de Belgische bevolking in België beïnvloeden, is het van essentieel belang alle componenten van de bevolkingsevolutie te bestuderen (dus ook het geboorte- en sterftcijfer en de nationaliteitswijzigingen). Afbeelding 4 toont hoe de evolutie van het aantal Belgen op Belgisch grondgebied sinds het begin van de jaren 1990 reeds gedeeltelijk wordt gecompenseerd door de natuurlijke bevolkingsgroei en meer nog door de nationaliteitswijzigingen, die de bevolkingsevolutie in belangrijke mate beïnvloeden. Sinds de jaren 1990 wegen het natuurlijk saldo en (vooral) de nationaliteitswijzigingen - vreemdelingen die de Belgische nationaliteit verwerven - met andere woorden ruimschoots op tegen de emigratie van Belgen. De negatieve migratiesaldo's betekenen bijgevolg niet langer een daling van de Belgische bevolking in ons land. Om een volledig beeld te krijgen van de evolutie van de bevolking met Belgische nationaliteit, dient

uiteraard ook rekening te worden gehouden met de Belgen die in het buitenland verblijven. Alleen zijn er over die bevolkingsgroep onvoldoende betrouwbare gegevens beschikbaar.

Afbeelding 4. Componenten van de evolutie van de Belgische bevolking met verblijf in België, 1991-2007

Bron: RR - AD SEI

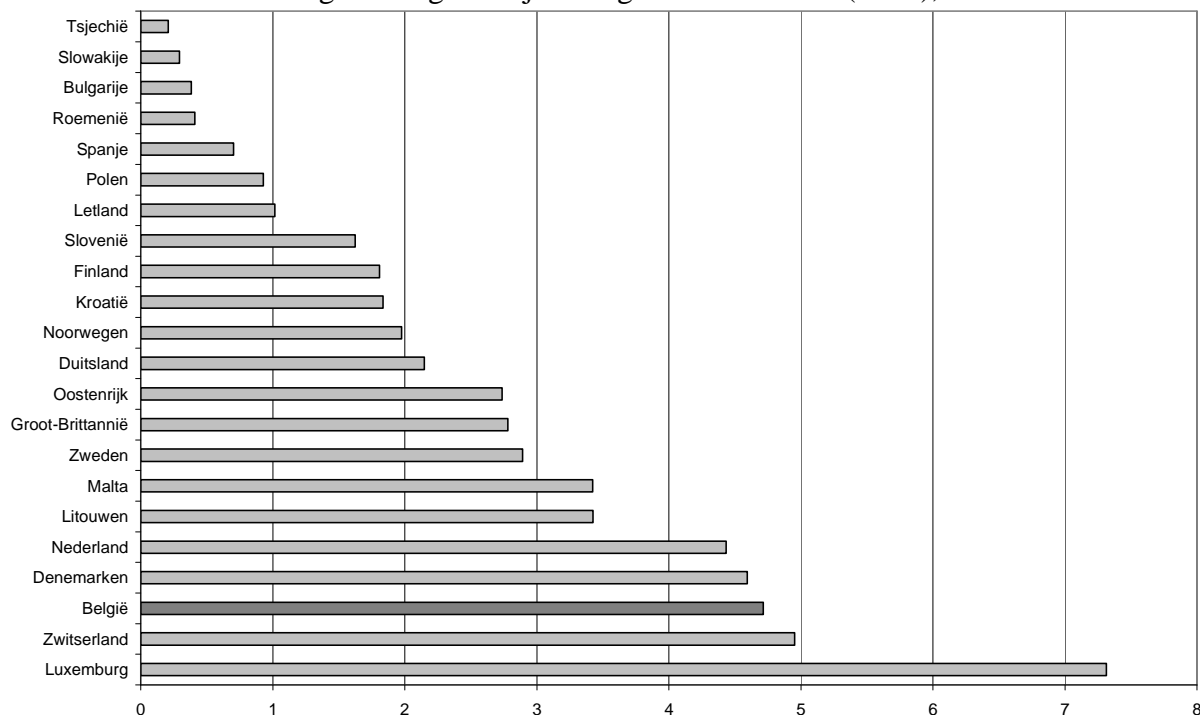
Uit de statistieken die de migratiestromen beschrijven, blijkt dat Belgen steeds mobieler worden. De beslissing om al dan niet te migreren, evolueert met de tijd en hangt samen met de geografische entiteiten. Om de mobiliteit in ruimte en tijd te kunnen vergelijken, is het absoluut noodzakelijk om een indicator te ontwikkelen die rekening houdt met het aantal inwoners dat het land zou kunnen verlaten. Die indicator, het emigratiecijfer, is de verhouding tussen het aantal emigranten en het aantal inwoners dat geneigd is om te vertrekken.

Door de verhouding te berekenen tussen de emigrerende inwoners van een land en de inwoners die in hun herkomstland wonen, is het mogelijk om de mobiliteit van verschillende nationaliteiten te vergelijken. Concreet geeft die indicator (in ‰) het aantal emigrerende inwoners weer per 1000 inwoners die in eigen land blijven wonen. Dankzij dit emigratiecijfer beschikken we over een mobiliteitsnorm die bovendien vergeleken kan worden met die van andere landen. Ondanks het gebrek aan overeenstemming tussen de door Eurostat beschikbaar gestelde migratiestatistieken, hebben we het emigratiecijfer berekend om zo de mobiliteit van onderdanen uit verschillende Europese landen te kunnen vergelijken². We stellen vast dat de Belgen in 2007 tot de nationaliteiten behoren met de sterkste neiging om te emigreren.

² Een aantal landen als Frankrijk, Italië en Portugal beschikken niet over de nodige gegevens om de indicator te kunnen berekenen.

Van de landen die over de nodige gegevens beschikken om het cijfer te berekenen, hebben enkel Luxemburg en Zwitserland een hoger emigratiecijfer met respectievelijk 7,3 en 4,95 %. Omgekeerd zijn de minst mobiele nationaliteiten over het algemeen inwoners van nieuwe lidstaten, zoals Tsjechië, Slowakije, Bulgarije en Roemenië (afb. 5). Uit deze berekeningen blijkt dat hoe kleiner het land is, hoe meer men geneigd is te emigreren. We kunnen ons afvragen of die sterke mobiliteit te maken heeft met de aanwezigheid van bepaalde buurlanden, die een zekere aantrekkingskracht uitoefenen.

Afbeelding 5. Emigratiecijfer volgens nationaliteit (in %), 2007³

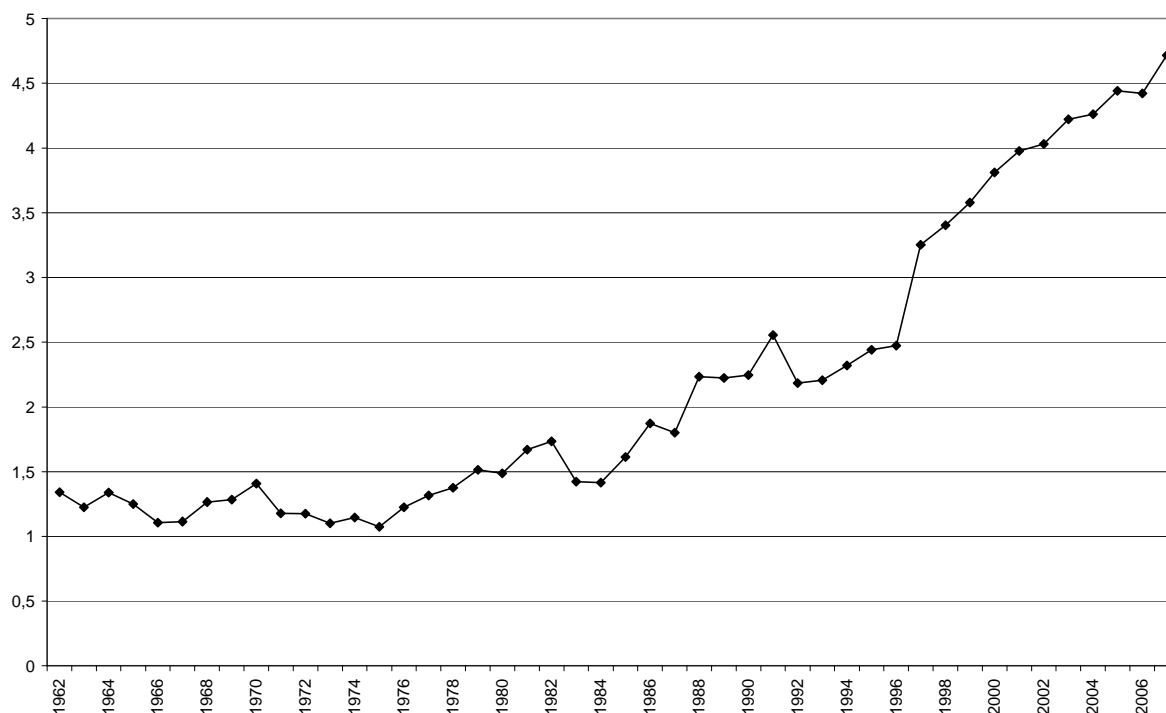
Bron: Eurostat

Aangezien de Belgische bevolking die in ons land verblijft continu evolueert, laat deze indicator ook toe de evolutie van de mobiliteit te bestuderen. Van de jaren 1960 tot midden jaren 1970 bleef het emigratiecijfer redelijk stabiel. In die periode telde men per 1000 Belgen met woonplaats in België 1 à 1,5 vertrek per jaar. Vanaf de tweede helft van de jaren 1970 begon het Belgische emigratiecijfer te stijgen. In 2007 was het gestegen naar 4,7 %. Concreet betekent dit dat er in 2007 op 1000 Belgen die in België verbleven, 4,7 Belgen waren die het land verlieten (afb. 6). Of om het anders te stellen: tussen 1961 en 2007 is de migratietendens van de Belgische bevolking verdrievoudigd. De indicator bevestigt duidelijk de vaststelling dat Belgen steeds mobieler worden en steeds vaker emigreren.

³ Het emigratiecijfer = het aantal emigrerende inwoners per jaar / ((inwonertal op 1 januari + inwonertal op 31 december)/2).

We behandelen hier enkel het emigratiecijfer aangezien het immigratiecijfer gegevens veronderstelt over het aantal inwoners van een land die in het buitenland verblijven en waarvan de kans bestaat dat ze naar hun land terugkeren.

Afbeelding 6. Evolutie van het emigratiecijfer van de Belgen (in %), 1962-2007.

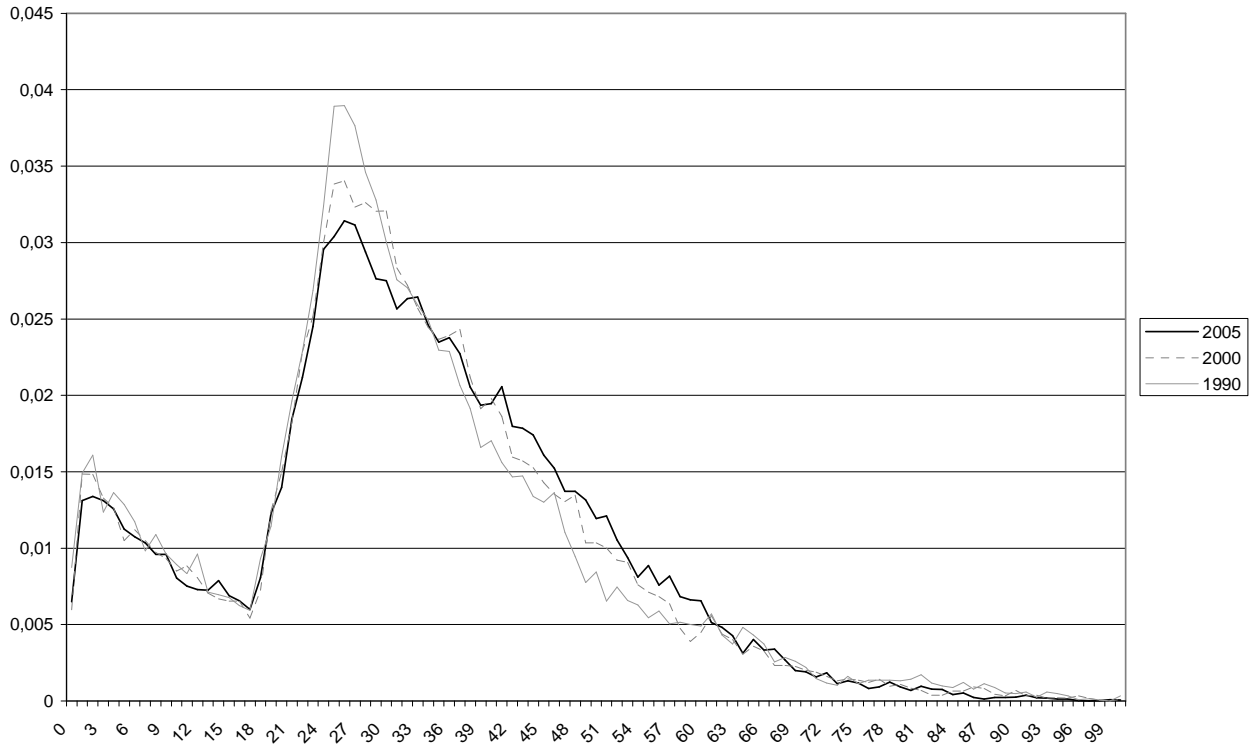
Bron: RR - AD SEI

Leeftijd en geslacht van Belgische migranten

In tegenstelling tot de bestaande clichés, gaat het bij de vertrekkende Belgen in de eerste plaats om jonge, werkende volwassenen, maar ook om stellen met kinderen en in mindere mate om jonggepensioneerden (afb. 7). Delen we de Belgische emigrantenbevolking in volgens leeftijd en bekijken we haar evolutie, dan stellen we een zekere vergrijzing vast. Hoewel de modale leeftijd, oftewel de leeftijd waarop het vertrek het grootst is, onveranderd 26 jaar blijft, is het aantal vertrekken op die leeftijd tussen 1990 en 2005 gedaald van 3,9 naar 3,1%. Deze proportionele daling van het aantal emigraties op jonge leeftijd (rond de 25 jaar) heeft een weerslag op de oudere emigrerende bevolking (van 30 tot 60 jaar). Hoewel de meeste Belgische emigranten nog steeds jonge, werkende Belgen zijn, is er de laatste jaren sprake van een zekere vergrijzing.

Merk op dat de leeftijden van Belgische emigranten grosso modo overeenstemmen met de immigratieleeftijden van vreemdelingen. In termen van demografie dient de vreemde immigratie dus in zekere zin ook ter vervanging, met name van de jonge, werkende bevolking.

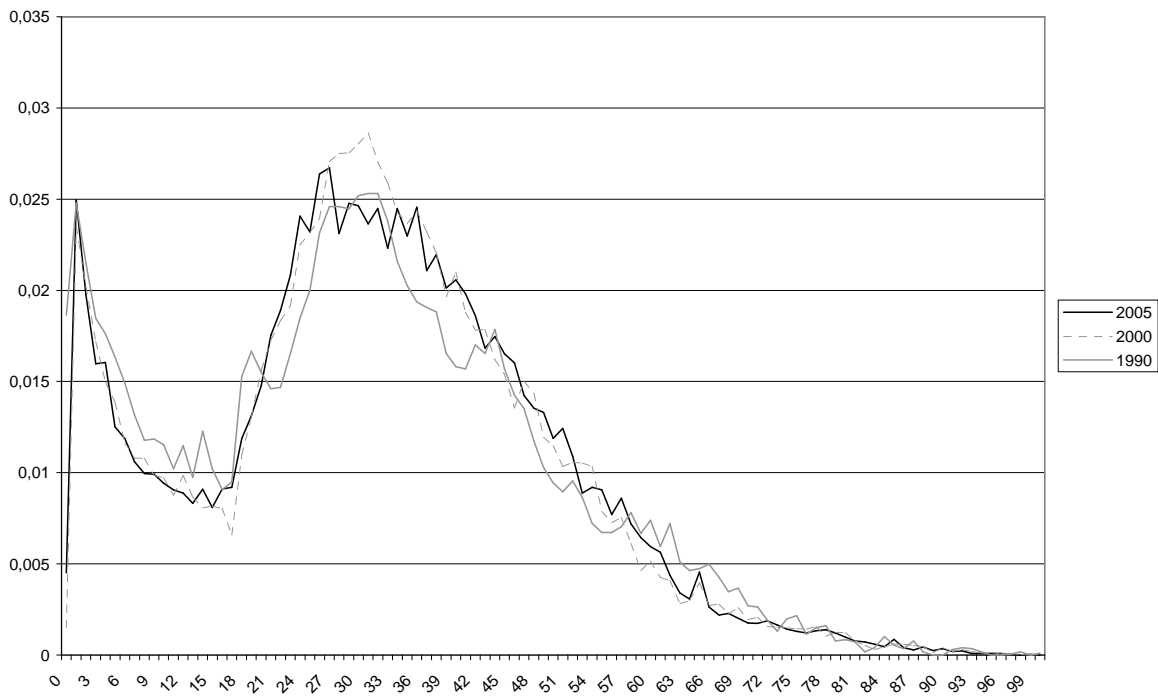
Afbeelding 7. Leeftijd van de Belgische emigranten, 1990, 2000 en 2005

Bron: RR - AD SEI

Bekijken we nu ook de leeftijd van de terugkerende Belgen (afb. 8), dan valt het hoge aantal jonge kinderen op, waaronder voornamelijk baby's van 1 jaar oud. Dit heeft te maken met de terugkeer van jonge volwassenen (van tussen de 25 en de 40 jaar oud). De uitgesproken verdeling doet veronderstellen dat de geboorte van een kind in het buitenland voor de Belgische emigranten een aanleiding is om naar het thuisland terug te keren.

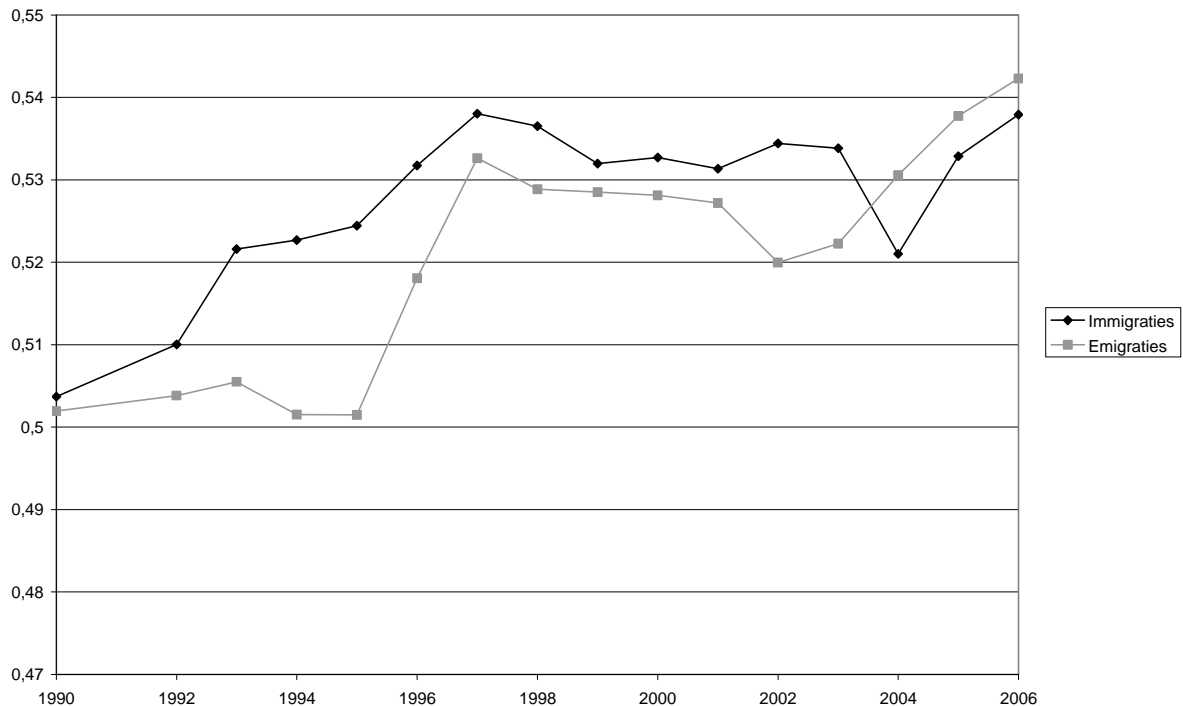
Afbeelding 8. Leeftijd van de Belgische immigranten, 1990, 2000 en 2005

Bron: RR - AD SEI

Wanneer we de migratie van Belgen volgens geslacht analyseren, blijkt dat zowel de emigratie- als de immigratiestroom voor het merendeel uit mannen bestaat. Begin jaren 1990 werd een ‘vermannelijking’ van de migratiestromen vastgesteld, een tendens die zich vanaf 1997 minder sterk begon af te tekenen en zelfs enigszins is omgekeerd. Vanaf 2002 en 2004 begon het aandeel van de mannen in respectievelijk de emigratie en de immigratie weer toe te nemen. In 2006 waren de mannen goed voor 54,2% van de emigratie en 53,7% van de immigratie.

Afbeelding 9. Aandeel mannen in de immigratie en emigratie van Belgen

Bron: RR - AD SEI

Vanwaar vertrekken de Belgen?

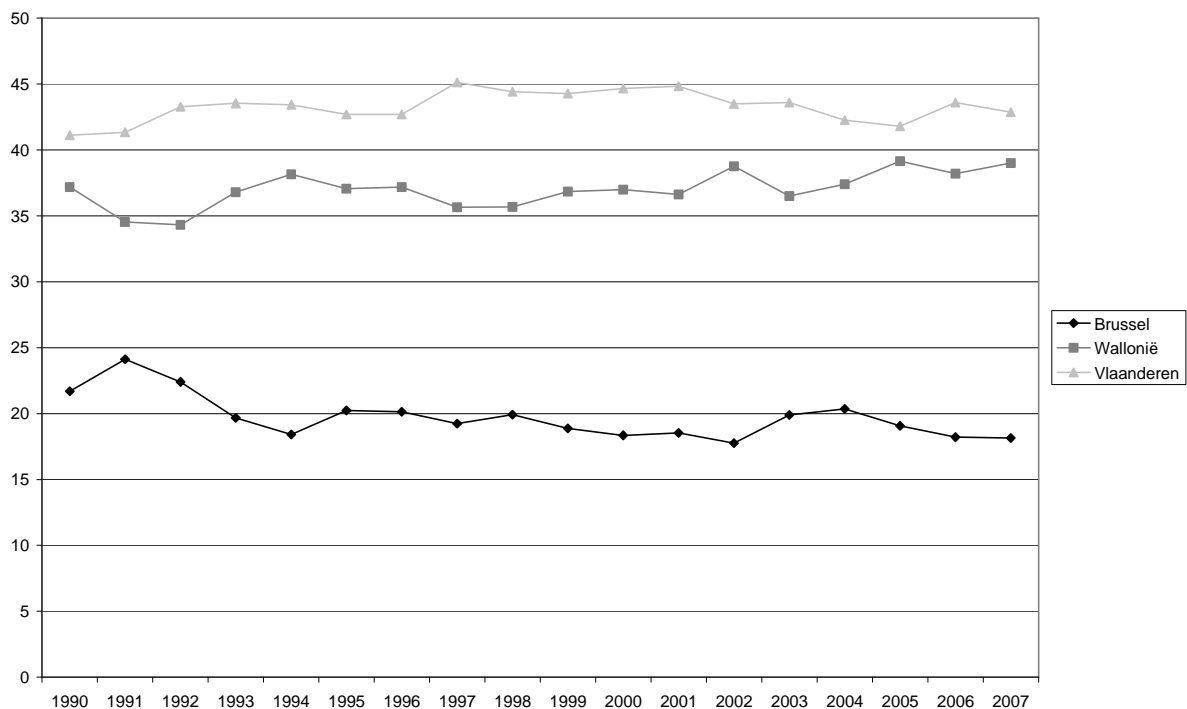
Uit een indeling volgens woonplaats van de Belgische emigranten tussen 1990 en 2007 blijkt dat Vlamingen 40 tot 45% van de emigratie voor hun rekening nemen. Voor de Waalse bevolking is dat 35 à 39% en voor inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer 20%. Uit die cijfers zou je kunnen afleiden dat vooral Vlamingen naar het buitenland vertrekken (afb. 10). Willen we de statistieken echter kunnen vergelijken, moeten we het inwonertal van de drie gewesten in aanmerking nemen.

Om de mobiliteit van Belgen op gewestelijk of gemeentelijk niveau te kunnen vergelijken, maken we gebruik van het emigratiecijfer. Concreet betekent dit dat we de emigratie (van een bepaald gebied) delen door het aantal Belgen (die in dat gebied wonen). Dankzij die indicator is het mogelijk om de mobiliteit van Belgen op verschillende plaatsen te meten en te vergelijken.

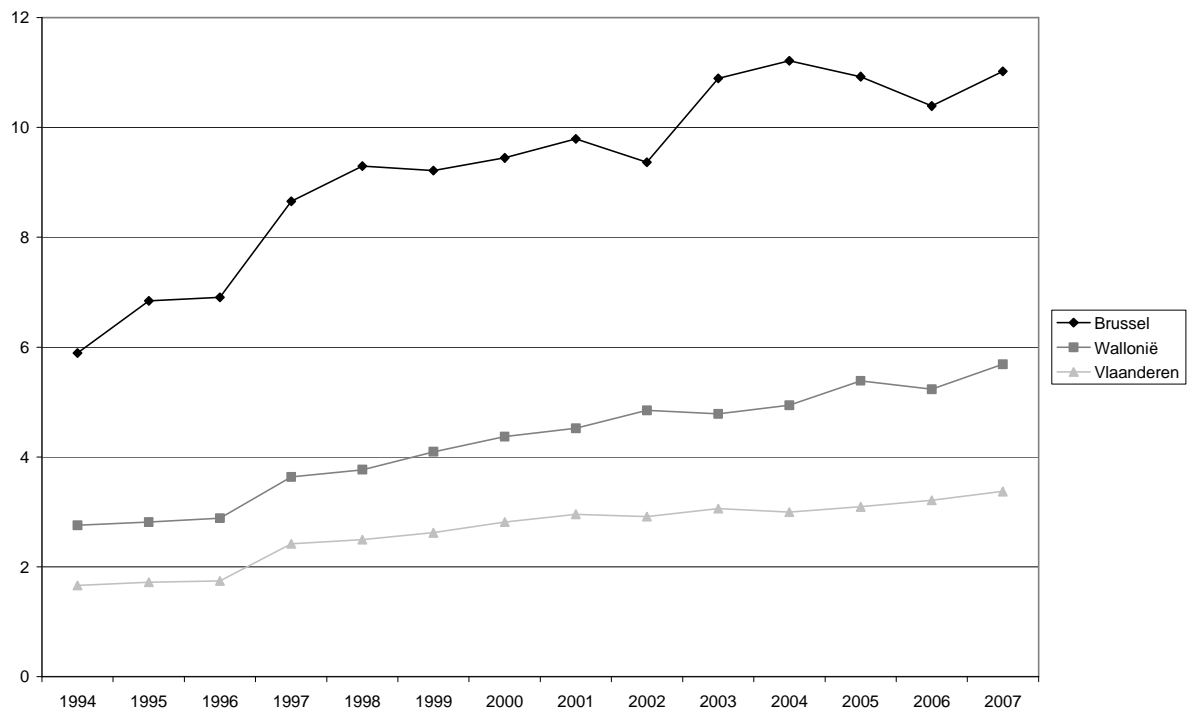
Wanneer we de evolutie van het cijfer bestuderen, stellen we vast dat de Belgen die in Brussel wonen internationaal het meest mobiel zijn, gevolgd door de Walen en de Vlamingen (afb. 10). In 2007 verlieten 11 Brusselaars op 1000 het land. Wallonië was in dat jaar maar half zo mobiel, met 5,7 vertrekken per 1000 inwoners. In Vlaanderen bedroeg de indicator voor mobiliteit 3,37 ‰.

De internationale mobiliteit valt dus onmogelijk af te leiden uit louter absolute cijfers. De vertrekken dienen in verband te worden gebracht met het aantal inwoners dat het land kan verlaten.

Afbeelding 10. Emigratie van Belgen volgens hun verblijfplaats (in %)

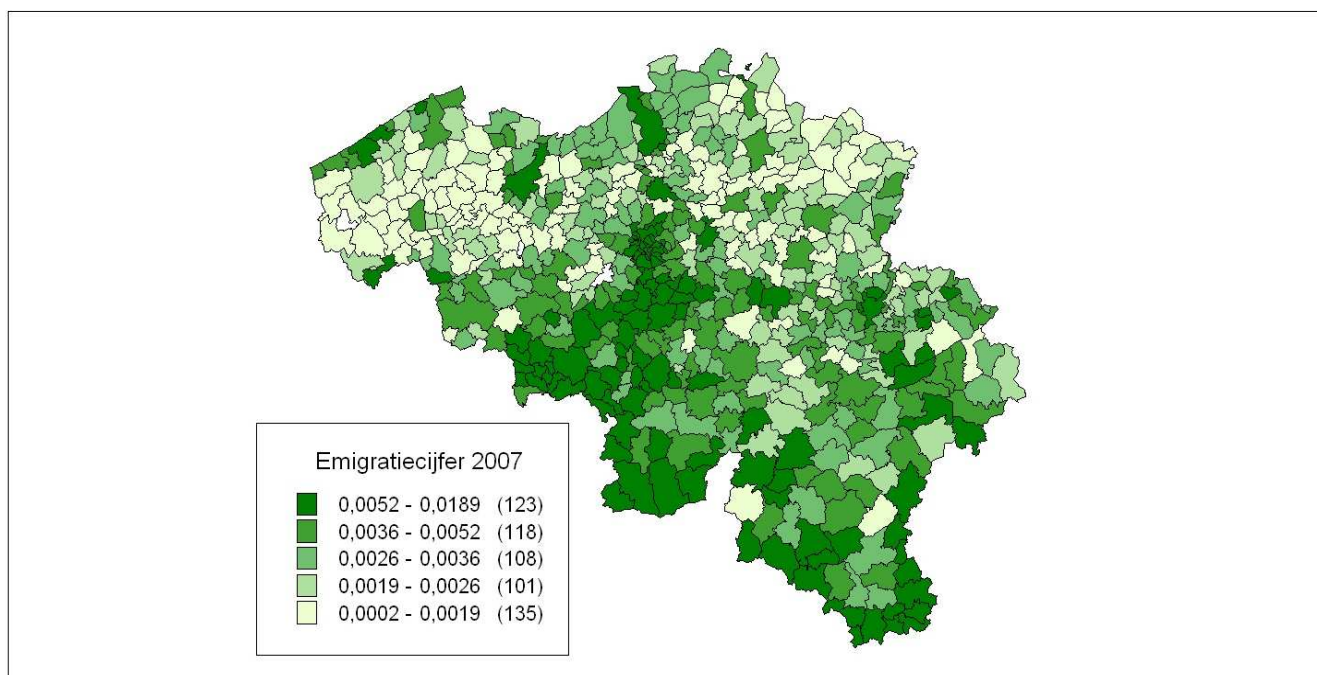

Afbeelding 11. Evolutie van het emigratiecijfer van Belgen volgens verblijfplaats (in ‰), 1994 tot 2007

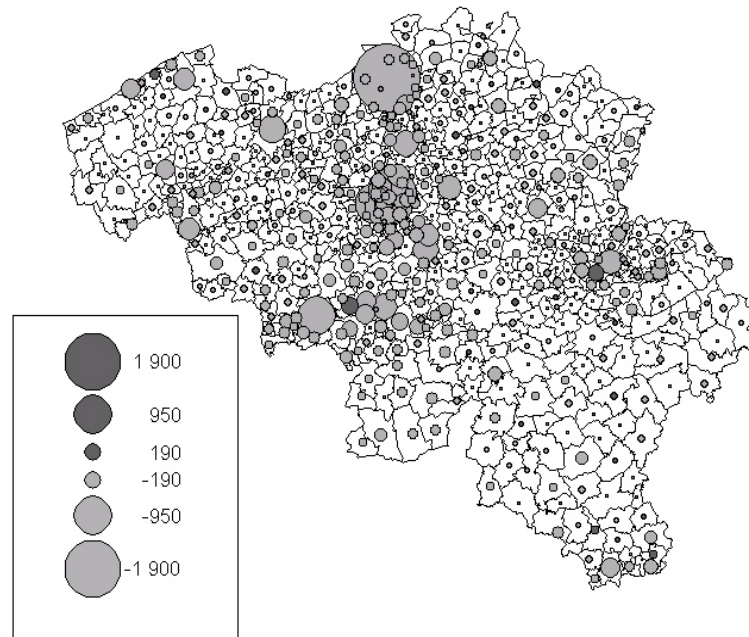
Het is interessant om vast te stellen dat de mobiliteit van Belgen het hoogst is in gemeenten aan de Franse grens, in steden en in de rand (bv. Waals-Brabant). De gemeenten met het hoogste emigratiecijfer liggen in het Brusselse gewest, de provincie Luik en de grensgemeenten ten zuiden van de provincie Luxemburg, zoals Martellange, Virton, Aarlen en Musson. De sterke internationale mobiliteit in de gemeenten aan de grens met Frankrijk en Luxemburg brengt ons bij de hypothese dat veel Belgen ervoor kiezen om zich te vestigen aan de andere kant van de grens, nabij hun vertrekgemeente. Die hypothese kan op haar beurt de hoge mobiliteit van de Waalse bevolking in vergelijking met de Vlaamse verklaren. Een verdere analyse op basis van de gegevens van de Belgische emigranten in Frankrijk zou uitsluitsel kunnen bieden.

Afbeelding 12. Emigratiecijfer van Belgen per gemeente in 2007.

In tegenstelling tot wat men zou kunnen denken, emigreren Belgen vanuit nagenoeg alle gemeenten van het land (afb. 12). Het negatieve migratiesaldo is het meest uitgesproken in de grote steden. Slechts enkele gemeenten hebben een positief migratiesaldo wat de bevolking met Belgische nationaliteit betreft. Het gaat daarbij vooral om kleine gemeenten met een laag emigratiecijfer. La Louvière, Seraing en Namen vormen met hun positieve migratiesaldo een uitzondering. Voor die plaatsen (met soms een stedelijk karakter) is het belangrijk de kwaliteit van de gegevens na te gaan. Die kunnen immers variëren naargelang de registratieprocedure voor internationale migratie.

Afbeelding 13. Migratiesaldo van de Belgische bevolking (2003-2007)

Bron: RR - AD SEI

Waar trekken de Belgen naartoe?

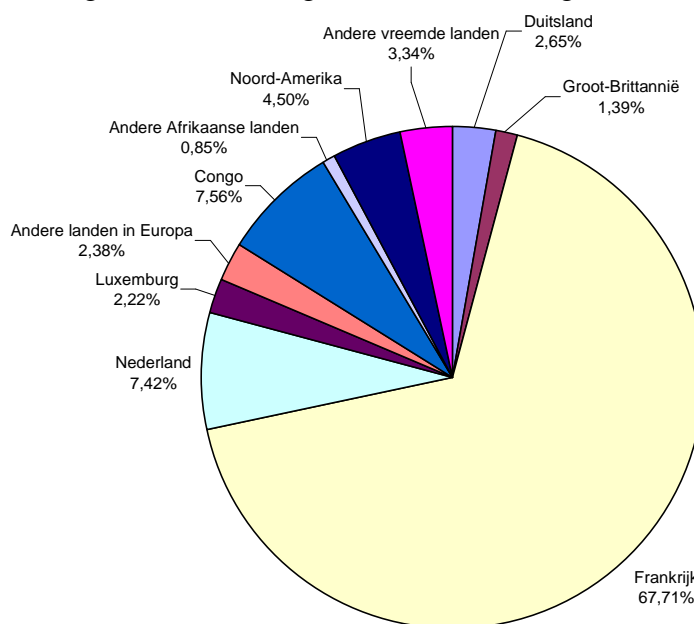
Bij gebrek aan informatie over de bestemmingslanden van de Belgische emigranten is het niet eenvoudig om op die vraag een antwoord te formuleren. Terwijl publicaties uit het interbellum de herkomst- en bestemmingslanden wel nog vermelden (Dufrasne, 1943), delen de recentere statistieken de bewegingen van de Belgische bevolking niet langer in volgens het her- of aankomstland (voor de Belgische emigranten). Deze lacune valt onder meer te verklaren door de schrappingen en herinschrijvingen in het Rijksregister, die respectievelijk worden toegevoegd aan de emigraties en de immigraties. Deze hoeven per definitie niet te worden aangegeven en dus ontbreekt elke informatie over de bestemming van de migratiestroom.

Een andere mogelijkheid om de bestemming van de Belgische emigranten te achterhalen, is de statistieken van de verschillende bestemmingslanden te bestuderen. Die aanpak houdt niettemin een aantal beperkingen in. Allereerst spreekt het voor zich dat voor een duidelijk overzicht van de bestemmingslanden van de Belgische emigranten de statistieken van alle landen over heel de wereld verzameld en geanalyseerd moeten worden. Bovendien hanteren niet alle landen dezelfde statistische registratiesystemen of definities. Tot slot is er nog de problematiek van de dubbele nationaliteit die tot dubbele tellingen kan leiden.

Tijdens het interbellum emigreerden Belgen vooral naar de buurlanden, die in die tijd maar liefst 80% van de Belgische emigranten opvingen. Frankrijk nam meer dan 67% van alle Belgische emigraties voor zijn rekening en was hiermee het belangrijkste bestemmingsland, gevolgd door Nederland (waar 7,4% van de Belgische emigranten woonden), Duitsland en Luxemburg (goed voor iets meer dan 2% van de emigraties uit België). Die sterke aantrekkingskracht van de buurlanden hangt uiteraard samen met de toenmalige ontwikkeling van de communicatiemiddelen. In die periode kozen 15% van de Belgische emigranten voor een nieuw bestaan op een ander continent. Congo groeide door zijn koloniale banden met België uit tot de belangrijkste emigratiebestemming buiten Europa, met meer dan 7% van de Belgische emigranten. De tweede voornaamste niet-Europese bestemming van de Belgische emigranten was Noord-Amerika, in de 19e eeuw al een populaire emigratiebestemming voor de Belgen (Morelli, 1999).

De bevolkingsregisters uit het interbellum vermelden zowel voor de vreemdelingen als voor de Belgen het herkomst- en bestemmingsland van de migratie. Die informatie maakt het mogelijk een migratiestroom af te leiden die hoofdzakelijk op de buurlanden was gericht, met Frankrijk als belangrijkste bestemmingsland. Buiten Europa ging de migratie vooral naar Belgisch-Congo en (in mindere mate) naar Noord-Amerika.

Afbeelding 14. Bestemmingslanden van de Belgische emigranten, 1921-1939

Bron: NIS

Met de recente statistieken is het niet langer mogelijk om de precieze bestemming van de Belgische emigranten te achterhalen. Een van de voornaamste redenen is dat de grote meerderheid van de Belgen die het land verlaten, hun vertrek niet aangeven. Meer dan de helft van de emigraties zijn namelijk schrappingen uit het Rijksregister. Dit wil zeggen dat meer dan de helft van de uitwijkende Belgen hun vertrek en dus ook hun bestemmingsland niet aangeven.

De enige statistische informatie waarover we beschikken, is dus die van de bestemmingslanden. De verscheidenheid van bronnen en definities maakt de cijfers van de

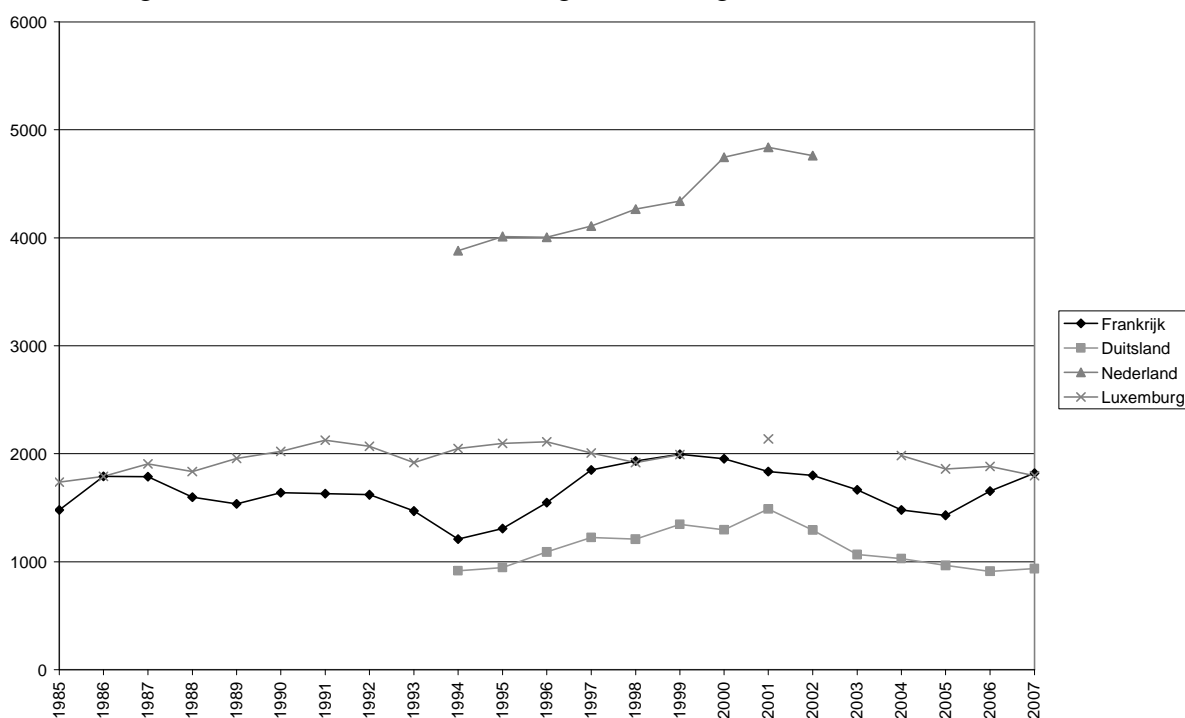
verschillende landen echter moeilijk vergelijkbaar. We kunnen er eigenlijk alleen maar een zekere rangorde van landen uit afleiden waar Belgen het meest naar emigreren.

Merk op dat de beschikbare statistische gegevens hoofdzakelijk betrekking hebben op de Europese bestemmingslanden. Uit de door Eurostat gepubliceerde cijfers van de nationale instellingen voor statistiek, kunnen we afleiden dat de Belgen vooral naar de buurlanden emigreren. Sinds de tweede helft van de jaren 1990 registreert Frankrijk jaarlijks tussen 4000 en 5000 Belgische immigranten. Sinds 1985 tekent Nederland er jaarlijks 1500 à 2000 op en ook voor Duitsland schommelt het aantal rond 2000. Luxemburg telt dan weer 1000 Belgische immigranten per jaar. In 2001, het jaar dat de vier landen het laatst hun gegevens vrijgaven, trokken iets meer dan 10.000 migranten uit België naar een van onze buurlanden, wat neerkomt op een vierde van de geregistreerde vertrekken dat jaar.

Ook andere landen in Europa oefenen een aantrekkingskracht op de Belgen uit. Zo trokken Spanje, Groot-Brittannië en Zwitserland volgens cijfers van Eurostat in 2005 respectievelijk 2700, 1150 en 830 Belgen aan. Merk ook op dat Turkije dat jaar 500 Belgische immigranten telde.

Het spreekt voor zich dat de uiteenlopende gegevens, die bovendien zijn berekend op basis van verschillende definities, geen diepgaande analyse van de bestemming van de Belgische migratiestromen in Europa mogelijk maken. Wel kunnen we op basis van de gegevens afleiden naar welke landen de emigratiestroom het sterkst is: de buurlanden, Spanje, Groot-Brittannië en Zwitserland.

Afbeelding 15. Evolutie van het aantal Belgische immigraties in de buurlanden, 1985-2007

Bron: Eurostat.

We moeten vaststellen dat de huidige migratiestatistieken geen goede weergave bieden van de internationale mobiliteit van de Belgische bevolking. Dit heeft te maken met het feit dat emigrerende Belgen hun vertrek niet aangeven. Vanaf begin jaren 2000 bestaat de Belgische emigratie voor meer dan de helft uit schrappingen. We gaan ervan uit dat die schrappingen uit het bevolkingsregister emigraties zijn. Dit wil zeggen dat meer dan de helft van de

emigrerende Belgen hun vertrek en dus ook hun bestemming niet aangeven. Het gaat hier nochtans duidelijk om belangrijke migratiestromen: de laatste jaren waren de Belgen verantwoordelijk voor ongeveer de helft van de internationale emigraties en een vierde van de geregistreerde immigraties in ons land (afb. 2). We willen de overheid dan ook wijzen op de nood aan betrouwbare statistische hulpmiddelen die een betere weergave bieden van de internationale migratie van de Belgische bevolking.

Waar wonen de uitgeweken Belgen?

Zoals we hierboven hebben kunnen vaststellen, neemt de internationale mobiliteit van de Belgische bevolking alsmat toe en vertrekken er meer Belgen naar het buitenland dan dat er terugkeren. Dit doet vermoeden dat de Belgische bevolking in het buitenland toeneemt. Sinds kort hanteert de geografie het begrip 'diaspora' om de bestaande interactie aan te duiden binnen een bepaalde migrantengemeenschap enerzijds en tussen die gemeenschap en het thuisland anderzijds (Assogba, 2002). Volgens dit begrip zou de uitgeweken bevolking vanuit het buitenland dus regelmatig contact houden met het thuisland, iets waar de evolutie van de communicatie- en transportmiddelen uiteraard alleen maar toe bijdraagt. Het kan hierbij gaan om contacten met het thuisfront, deelname aan verkiezingen enz. Wat de interactie binnen de migrantengemeenschap betreft, stellen we vast dat de Belgische emigranten elkaar in bepaalde landen of regio's opzoeken en zich zelfs verenigen.

Omdat de emigranten banden met hun land van herkomst onderhouden, zou het interessant zijn om die Belgische bevolking in het buitenland in cijfers uit te drukken en haar geografische verdeling in kaart te brengen. De beschikbare statistische gegevens laten echter niet toe het precieze aantal Belgen in het buitenland te bepalen. Een beschikbare statistische bron is het bevolkingsregister dat Belgische diplomatieke of consulaire posten in het buitenland bijhouden. Maar aangezien de inschrijving op het consulaat niet verplicht is, bieden die cijfers geen exacte weergave van de werkelijkheid. De cijfers houden bovendien geen rekening met de Belgische expats (diplomaten en ontwikkelingswerkers) en al evenmin met de Belgen die tijdelijk in het buitenland verblijven en die niet zijn ingeschreven op een ambassade of een consulaat.

Met de verkiezingen in 2003 hebben de verschillende Belgische diplomatieke posten een schatting gemaakt van het aantal Belgen onder hun bevoegdheid. Voor die telling werd echter geen algemene methodologie gehanteerd, wat de berekening betwistbaar maakt. Wat er ook van zij, in 2003 schatte men het aantal Belgen dat in het buitenland verblijft op 560.000 (Heiremans, 2005). Het cijfer stemt overeen met sommige berekeningen van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (AD - SEI). Datzelfde jaar telde de gemiddelde Belgische bevolking met verblijfplaats in België naar schatting 9.520.952 personen, wat de geschatte totale bevolking op meer dan 10.080.000 personen⁴ brengt. Dit betekent dat ongeveer 5,5% van de bevolking met Belgische nationaliteit in het buitenland leeft.

Zoals hierboven vermeld, geeft het bevolkingsregister van de diplomatieke posten een beeld van de spreiding van de Belgische bevolking in het buitenland. Op 1 april 2008 liep het aantal inschrijvingen op Belgische consulaten of ambassades op tot 316.703 personen. Het spreekt voor zich dat dit cijfer lang niet de volledige Belgische bevolking in het buitenland dekt omdat inschrijven niet verplicht is. Toch biedt deze statistische bron waardevolle informatie

⁴ De gemiddelde Belgische bevolking werd als volgt berekend: (Belgische bevolking op 1 januari 2003 + Belgische bevolking op 31 december 2003)/2. De keuze voor een gemiddelde heeft te maken met het feit dat de precieze schattingsdatum van de diplomatieke posten niet bekend is.

over de Belgische aanwezigheid in het buitenland en meer bepaald over de geografische verdeling van de Belgische bevolking.

Uit de inschrijvingen blijkt dat meer dan 67% van de Belgen in het buitenland in één van de 27 Europese lidstaten woont. Een andere vaststelling is dat van die landen, de buurlanden een groot deel van de Belgische emigranten voor hun rekening nemen. Frankrijk (29,5%), Nederland (8,5%), Duitsland (7,2%) en Luxemburg (5,4%) zijn goed voor de helft van alle Belgen in het buitenland die op een consulaat of ambassade zijn ingeschreven. Om een beter zicht te krijgen op die grote mobiliteit naar onze buurlanden, is het noodzakelijk om hier verder onderzoek naar te voeren. Zoals we eerder hebben kunnen vaststellen, is er een sterke emigratie naar de gemeenten aan de Franse grens, wat zou kunnen wijzen op een zekere strategie om zich even voorbij de grens te vestigen. Uiteraard valt deze migratiestroom, die we ondanks de korte afstand als internationale migratie beschouwen, niet onder dezelfde noemer als een migratie naar een ander continent.

Ook de landen in Europa die geen lid zijn van de Europese Unie, bieden verblijf aan een aanzienlijk aandeel (5%) van de Belgische emigranten. Meer dan de helft daarvan woont in Zwitserland, een van de staten van het oude Europa die niet tot de EU behoren, in populariteit gevolgd door Turkije en Noorwegen.

De tweede belangrijkste bestemming na Europa is Noord-Amerika (Canada en de Verenigde Staten), waar ongeveer 10% van alle Belgische emigranten leven.⁵ Europa, Canada en de Verenigde Staten, die vaak als westerse landen worden beschouwd, zijn samen goed voor ongeveer 80% van alle Belgen in het buitenland. Voegen we daaraan andere ontwikkelde landen als Japan, Australië en Nieuw-Zeeland toe, komen we uit op bijna 85% van de Belgische diaspora.

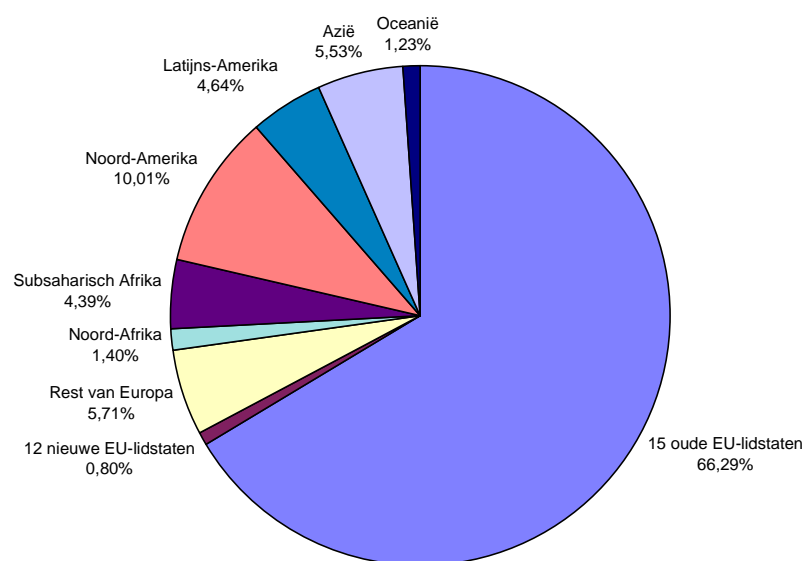
De toenemende internationale mobiliteit van Belgen is voelbaar tot in Latijns-Amerika, waar 5% van de Belgische emigranten wonen. Uit de cijfers van de consulaten blijkt dat meer dan de helft van onze landgenoten in Argentinië of Brazilië leven.

Het deel van de Belgische bevolking dat op het Afrikaanse continent woont, wordt geschat op 5%. De drie landen die de meeste Belgen tellen, zijn Zuid-Afrika, de DR Congo en Marokko. Ongeveer 70% van de Belgische bevolking in Afrika woont in een van deze drie landen.

Tot slot valt ook de Belgische aanwezigheid op in landen waar de economie in volle expansie is. Het gaat hierbij onder meer om China, Thailand, de Verenigde Arabische Emiraten, Singapore, India en de Filippijnen. In de Aziatische landen die de laatste jaren een zekere economische groei hebben doorgemaakt en de olie-exporterende landen aan de Perzische Golf wordt het aantal Belgen geschat op 2,6%. Rekening houdend met de grootte van de landen, is een aanzienlijk aandeel (0,5%) van de Belgische emigranten gevestigd in de Verenigde Arabische Emiraten. Het zou interessant zijn om een studie te wijden aan de evolutie van de emigratie naar die specifieke bestemmingen, die naar alle waarschijnlijkheid verband houdt met de sterke economische activiteit van de landen.

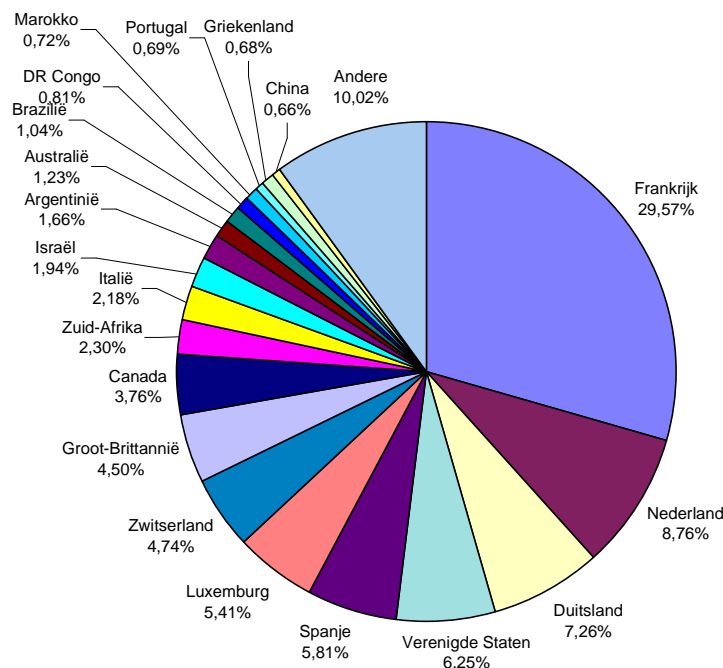
⁵ Mexico ligt geografisch gezien in Noord-Amerika, maar we rekenen het land tot Latijns-Amerika.

Afbeelding 16. Verdeling van de Belgen volgens continent op 1 april 2008

Bron: FOD Buitenlandse Zaken,
Databank van de inschrijvingen op ambassades en consulaten

Afbeelding 17. Verdeling van de Belgen per land op 1 april 2008

Bron: FOD Buitenlandse Zaken,
Databank van de inschrijvingen op ambassades en consulaten.

Conclusie

De groeiende internationale mobiliteit van de Belgische bevolking is een fenomeen dat zich sinds eind jaren 1970 gestaag voortzet. Die evolutie staat niet helemaal los van de groeiende internationale mobiliteit van de vreemdelingen. Uit de statistische gegevens in dit verslag kunnen we een aantal algemene conclusies afleiden met betrekking tot de migratie van Belgen:

(1) **In tegenstelling tot de migratie van vreemdelingen in ons land, waarbij de immigratiestroom het grootst is, kenmerkt de Belgische migratie zich door een sterke emigratiestroom.** Op enkele uitzonderingen na levert die situatie sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog een negatief migratiesaldo op. Dat er meer Belgen emigreren dan dat er terugkeren (immigreren) doet de Belgische bevolking echter niet dalen. Sinds begin jaren 1990 wordt het negatieve migratiesaldo immers ruimschoots gecompenseerd door de andere componenten van de bevolkingsevolutie.

(2) Mobiliteit is plaatsgebonden: ze verschilt van streek tot streek en van gemeente tot gemeente. **Inwoners van steden zijn met name meer geneigd om het land te verlaten.** Zo wordt een opvallend sterke mobiliteit vastgesteld in het Brusselse gewest. Ook inwoners van bepaalde grensgemeenten, met name van gemeenten aan de Franse grens, zijn internationaal mobieler. Van die mensen kunnen we aannemen dat ze zich aan de andere kant van de grens willen vestigen. Deze vaststelling doet ons onvermijdelijk stilstaan bij het **begrip 'internationale migratie'**.

Sociaal gezien is er immers een groot verschil tussen migreren naar een ander continent en migreren naar een buurland, niet ver van de vroegere verblijfplaats. Ook kan het verschil tussen interne en internationale migratie vaak misleidend zijn. Internationale migratie kan namelijk betrekking hebben op korte afstanden en gelijkaardige culturen, terwijl het bij interne migratie net kan gaan om langere afstanden en grotere culturele verschillen⁶. Het zou interessant zijn om verder onderzoek te verrichten naar wat mensen precies drijft om zich langs de andere kant van de grens te vestigen.

(3) Met uitzondering van het interbellum is er **onvoldoende statistische informatie beschikbaar** om de bestemming en de vertrekplaats van de Belgische emigranten in kaart te brengen. Van de periode tussen de twee wereldoorlogen weten we dat de Belgen massaal zijn uitgeweken naar nabijgelegen of omringende landen en (in mindere mate) naar Congo en Noord-Amerika. In de daaropvolgende periode ontbreekt het aan betrouwbare statistieken, aangezien de emigrerende Belgen hun vertrek of terugkeer hoe langer hoe minder aangeven. Enkel de statistieken van de bestemmingslanden kunnen de nodige informatie bieden, maar die zijn door de grote onderlinge verschillen en met name door de uiteenlopende definities moeilijk vergelijkbaar. De gegevens laten wel toe een rangorde op te maken van de voornaamste bestemmingslanden in Europa, met in de eerste plaats de buurlanden (vooral Frankrijk), Spanje en in mindere mate Groot-Brittannië en Zwitserland. Uit de cijfers blijkt dat de **aangrenzende landen de favoriete bestemming vormen van de emigrerende Belgen**. Toch stellen we een diversifiëring vast van de migratiestromen, waartoe de evolutie van de transport- en communicatiemiddelen zeker heeft bijgedragen.

(4) De statistieken over de verdeling van de Belgen in het buitenland bevestigen voor een deel de hypothese van een steeds internationalere migratiestroom. Hoewel de grote meerderheid van de Belgische diaspora zich in Europa vestigt, trekt **iets meer dan een kwart naar een ander continent**. De zogenaamde ‘ontwikkelde’ landen, zoals de Verenigde Staten en Canada, behoren tot de niet-Europese landen met de meeste Belgische immigranten. Verder neemt de emigratie naar een aantal Afrikaanse landen en landen met een *boomende* economie toe.

(5) De vraag dringt zich op of de mobiliteit van Belgen in de toekomst steeds internationalere proporties zal aannemen of dat ze zich zal beperken tot de nabijgelegen landen. **Verder onderzoek naar de drijfveren van de Belgische migranten zou interessante resultaten kunnen opleveren**. Het spreekt voor zich dat de sociologische achtergrond van migratie naar een buurland verschilt van die naar een ander continent. Dit brengt ons bij de basisprincipes van de Europese Unie, waar personen zich vrij moeten kunnen bewegen. We kunnen ons afvragen of we nog kunnen spreken van internationale migratie of veeleer van intra-Europese mobiliteit. Is de internationale migratie vandaag vooral gericht op andere continenten dan Europa? Al deze vragen verdienen het om verder te worden onderzocht.

⁶ International Organization for Migration, *Migration Typologies*, www.iom.int

Bibliografie

- Assogba, Y., 2002, Diaspora, mondialisation et développement de l'Afrique, *nouvelles pratiques sociales*, vol. 15, nr. 1, pag. 98-110.
- Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2009, Migraties en migrantenpopulaties in België, Statistisch en demografisch verslag 2008, www.diversiteit.be, 186 p.
- Dufrasne, A., 1943, Démographie de la Belgique, de 1921 à 1939, N.I.S., Brussel, 451 p.
- Morelli, A. (red.), 1999, *Belgische Emigranten. Oorlogsvluchtelingen, economische emigranten en politieke vluchtelingen uit onze streken van de 16de eeuw tot vandaag*, Berchem, EPO, 382 p. - Vertaling van: *Les Emigrants belges. Réfugiés de guerre, émigrés économiques, réfugiés politiques ayant quitté nos régions du XVIe siècle à nos jours* (1998), Evo-Histoire, Brussel, 344 p.
- Morelli, A., Schreiber, J.-P., 1999, *Les émigrants belges, un miroir pour aujourd'hui*, MRAX.
- Thierry, X., 2004, Evolution récente de l'immigration en France et éléments de comparaison avec le Royaume-Uni, *Population*, nr. 5, Volume 59, INED, Parijs, pag. 725-764.
- Wattelar, C., 1988, L'émigration des Belges, *La Gazette Démographique*, nr. 12, maart 1988, pag. 1-4.